

איציק מאַנגער

אייזיק מאיר דיק

לעבן לייבִּיש קאַמינסקיס הויז האָבן זיך געזאַמלט מענטשן, קרעמערס, בעלי-מלאכות, שיינע יידן, און דער עיקר ווייבער. ווייבער יונגע און אַלטע. אַזוינע, וואָס האָבן שוין אָפּגעקינדלט און אַזוינע, וואָס גרייטן זיך ערשט צו קינדלען. מען האָט גערעדט, געמאַכט מיט די הענט און געטייטלט מיט די פֿינגער צו די פֿענצטער, פֿון וואַנאַן ס'האָט זיך געטראָגן אַ געוויין, אַ יאַמער.

אַ מויד האָט זיך איינגעקשנט און ניין און ניין און ניין, – האָט געזאָגט אַן עלטערע יידענע אין אַ שייטל. – טאַטע-מאַמע ווילן זי פֿאַרזאָרגן, גיבן איר אַ נדן, אויף אַלע יידישע טעכטער געזאָגט געוואָרן, דער חתן איז אַ צאַצקע, אַ בן-תורה, אַ שאַרפֿער מוח, הלואי באַשערט מיר דער אויבערשטער אַזאַ מציאה פֿאַר מיין טאַכטער, גלויבט מיר, איך וואָלט געטאַנצט אין די גאַסן פֿאַר שְׂמחה.

הלמאי לאַמיר זאָגן? – האָט זיך אָפּגערופֿן אַ צווייטע יידענע, – שולדיק זענען טאַטע-מאַמע. זיי האָבן איר תמיד נאַכגעגעבן, דער בת-יחידה, זיך געצאַצקעט מיט איר, – טעכטערל, אפֿשר דאָס, אפֿשר יענע? – איצט מיינט זי, אַז זי וועט פּוועלן. זי האָט זיך איינגעקשנט און וויל נישט דעם חתן, וואָס טאַטע-מאַמע האָבן אויסגעקליבן, זי וויינט, שרייט חלשט, און דאָ איז פֿאַר דער חתונה – אַ שיינע קאַמעדיע, כִּלעבן.

אַ משוגענע וועלט געוואָרן, – האָט געזאָגט אַן עלטערער ייד צו אַ צווייטן. – די אייער ווילן זיין קליגער פֿאַר די הינער. ביי די היינטיקע קינדער האָבן טאַטע-מאַמע די ווערט אַט אַזוי פֿיל.

דער ייד האָט אָפּגעמאַסטן אויפֿן פֿינגער, וואָס דאָס האָט באַדאַרפֿט צו הייסן: גאַרנישט.

איך וועל אייך זאגן דעם אמת, ר' חיים, אין דעם אלעם זענען שולדיק די מעשה-ביכלעך, מען וואלט זיי באדארפט פארברענען, אָט די מעשה-ביכלעך, אויפן פֿייער. קוים באַווייזט זיך דער פֿאַקן-טרעגער, ווערט אַ בהלה אין שטוב, מען כאַפט זיך צו צו זיי ווי צו מצה-וואַסער. די ווייבער לעקן ממש די פֿינגער פֿון אָט די אויסטראַכטענישן און די טעכטער מיינען, אַז אַלצדינג, וואָס שטייט דאָרטן, איז תּורת-משה, אַז מען דאַרף אַלצדינג נאָכטאָן, פּונקט, ווי ס'שטייט דאָרט געשריבן. אָבער מיטן אַקוראַט.

נאָ דיר אַ סדרה מעשה-ביכלעך, – האָט אַפּגעפֿאַנפֿעט אַן אַנדערער ייִד אונטער דער נאָז. – איך בין אַ מאָל געווען אַ בעלן צו זען, וואָס ס'שטייט געשריבן אין אָט די מעשה-ביכלעך. האָב איך אַנגעטאָן די שפּאַקולן, פֿאַרשטייט איר מיד, און אַרײַנגעקוקט אין אַזאַ מעשה-ביכל. אויב כ'האָב קיין טעות נישט, איז אויפֿן שער-בלעטל געווען אַנגעגעבן אַ געוויסער אמ"ד. ער זאָל זײַן טאַקע אַ היגער, אַ ווילנער הייסט עס, דער מחבר.

נו, נו, – האָט נײַגערק געפֿרעגט אַ צווייטער, – וואָס האָט איר זיך דערוואַסט פֿון דעם מעשה-ביכל? טשעקאָוע צו הערן.

עפּעס אַ מעשה מיט אַ פֿאַרליבעניש, – האָט אים אַפּגעענטפֿערט דער ערשטער. – הלמאי לאַמיק זאָגן, ס'איז געווען זייער קונציק געשריבן, וויציק און שפיציק, ווי ס'שטייט אויפֿן שער-בלאַט. די מעשה מיטן אַקוראַט געדענק איך נישט, אָבער איין זאָך בין איך געווייר געוואָרן: אַז דער מחבר איז פֿון די נײַע פֿייגל, וואָס האַלטן, אַז ייִדן זענען אַפּגעשטאַנען, מען דאַרף זיי אַ ביסל אויסבילדעווען, מאַכן מיט לײַטן גלײַך. איר ווייסט שוין, מסתּמא, וואָס דאָס הייסט בײַ דעם מין שרײַבערלעך: מיט לײַטן גלײַך.

איך האָב ליב, אַז ייִדן רעדן סתּם אין דער וועלט אַרײַן, – האָט זיך פּלוצעם אַנגערופֿן איינער פֿון דער עדה, – מעשה-ביכלעך, פֿאַרליבעניש, איינער פֿון יענע פֿייגל – איך, מײַנע ליבע ייִדן, האָב געלייענט, נישט נאָר אַרײַנגעקוקט. אַן ערך פֿון הונדערט מעשה-ביכלעך פֿון דעם דאָזיקן שרײַבער, וואָס חתמעט זיך אמ"ד און הייסן הייסט ער אייזיק-מאיר דיק. די דאָזיקע מעשה-ביכלעך זענען נישט קיין סתּם אויסטראַכטענישן – נישט געשטויגן, נישט געפֿלויגן – נאָר ביכלעך, וואָס האָבן אַ מײַן. זיי מאַלן דאָס ייִדישע לעבן מיטן אַקוראַט, זענען אויסן צו בילדן דעם פּראַסטן מענטש,

אים דערציילן פֿון וועלטזאַכן. אמת, זיי לאַכן אָפּ פֿון דעם מין יחוס און אַנדערע נאַרישקייטן, וואָס מיר ייִדן האַלטן זיך נאָך מיט זיי, גלייך זיי וואַלטן געשטאַמט פֿונעם באַרג סיני. כ'לעבן ס'וואַלט נישט געשאַדט, אַז נישט נאָר ווייבער, נאָר אַפֿילו ייִדן מיט בערד זאָלן אַרײַנקוקן אין די דאָזיקע מעשה-ביכלעך. זיי וועלן געוויר ווערן, אַז נישט אויף יענער זײַט מיל ענדיקט זיך די וועלט, און אַז זיי, איך בעט איבער אײער כבוד, ליגן ווי דער וואַרעם אין כריין און מײנען, אַז קיין זיסערע איז נישטאָ.

ייִדן האָבן זיך איבערגעקוקט; ווער איז דאָס דער חכם עתיק? אַהאַ, ס'איז ר' שלומקע אַפיקורס. אַ בעל-מלאכה, וואָס האָט זיך צוגעכאַפט צו די נייע ספֿרימלעך, וואָס גייען אַרויס אויף עבֿרי-טייטש. זיי, די פֿרומע ייִדן, וואַלטן אים געענטפֿערט, און נאָך ווי אַזוי געענטפֿערט, ווען נישט אַ פֿאַסירונג, וואָס האָט אַלעמען צעטרייסלט און געמאַכט פֿאַרגעסן אים דעם ביז נאָר וואָס געפֿירטן שמועס.

אין לייבוס קאַמינסקיס שטוב האָבן זיך איבערגעשריגן קולות. ער, רב לייבוס קאַמינסקי, האָט געשריגן: „ס'וועט זײַן אַזוי ווי איך וויל“. זײַן ווייב, די אשה צנועה פֿערעלע, האָט זיך געבעטן: „נאָר נישט מיט כּעס, לייבוס, ביז איבערמאַרגן וועט זי זיך נאָך איבערטראַכטן, זי איז אַ געטרייע טאַכטער און וועט טאָן וואָס טאַטע-מאַמע וועט הייסן“...

די טאַכטער האָט אָבער געוויינט און וויינענדיק געשריגן: „ניין, ניין, ניין! איר וועט בײַ מיר גאַרנישט פֿועלן, איך וועל גיכער גיין פֿון דער וועלט, אײדער צו נעמען אַזאַ חײציקל אַליין פֿאַר אַ מאַן“.

ווער איז דאָס דער חײציקל אַליין? – האָבן איבערגעפֿרעגט די ווייבער, – דער חתן אירער? דוכט זיך, אַז ער הייסט גאַר אין גאַנצן אַנדערש.

חײציקל אַליין, – האָט זיך אָפּגערופֿן שלומקע אַפיקורס מיט אַ טרוים-פֿירנדיקער מינע, – דאָס איז אַ העלד, אַ געראַי פֿון אײזיק-מאיר דיקס מעשה.

די יידן און די יידענעס האָבן זיך איבערגעקוקט, און זייער איבערקוקן זיך האָט באַטייט: ער רעדט פֿון היץ, צי ער איז סתם אַ חסר-דעה, אָט דער ייד. וואָס קער זיך אָן אָט דער „געראַי“ פֿון אייזיק-מאיר דיקס מעשה מיט לייבוש קאַמינסקיס טאַכטער און מיט דעם שידוך, וואָס רב לייבוש וויל יאָ און זיין בת-יחידה וויל נישט, און ס'איז איר ליבערשט צו גיין אין קבֿר אַרײַן, איידער צו דער חופּה?

דער „אַפיקורס“ האָט, ווייזט אויס, פֿאַרשטאַנען דאָס איבערווינקען זיך און ער האָט נישט קיין סך געברייטעט און אָנגעהויבן צו דערציילן די מעשה מיט דעם נגיד, רב שמערל שיפּער, און זיין תכשיט חייציקל. ער האָט די מעשה געדענקט כמעט וואָרט בײַ וואָרט און וואָלט זי זיכער דערציילט פֿון אָנהייב ביזן סוף, ווען ס'וואָלט זיך נישט דערהערט אַ מוראדיקער קוויטש, אַ שאַרף געוויין און דאָס געשריי פֿון רב לייבוש קאַמינסקי: „אַ דאָקטאָר! אַ דאָקטאָר!“

גרשון דער משרת איז אַרויסגעלאָפֿן פֿייל-אויס-בויגן, זיך דורכגעשלאָגן מיט די עלנבויגנס דורך די רעדעלעך יידן און יידענעס, וואָס זענען געשטאַנען פֿאַרן הויז. משמעות, אַז די בת-יחידה האָט ווידער געחלשט און נאָר איין גאָט ווייסט, ווי די מעשה וועט זיך ענדיקן.

די מעשה וועט זיך ענדיקן – האָט זיך אָפּגערופֿן בערל מלמד – מיט דעם, וואָס רב לייבוש וועט אויספֿירן זיינס, און די חתונה וועט זיין, ווי גאָט האָט געבאָטן און – פֿטור.

פֿון ווען אָן זענט איר עס אַזאַ חכם, רב בער? – האָט זיך געהיצט דער „אַפיקורס“. – לויט מען שמועסט, זענען מלמדים דווקא נישט פֿון די גאָר גרויסע חכמים. און אַז איר ווילט אייך איבערציִיגן אויף קלאָר, גייט אַהיים און לייענט אייך דורך דיקס „מעשה וועגן דעם מלמד ר' חייקל יענטעס פֿון דער שטאָט פינסק, וואָס איז געשווומען קיין אַמעריקע“, און ס'וועט אייך ליכטיק ווערן אין די אויגן.

אַ וואָרט פֿאַר אַ וואָרט, דער מלמד מיטן „אַפיקורס“ האָבן זיך געהיצט. דער מלמד האָט געשאָטן מיט פֿסוקים און דער

„אפיקורס“ מיט גלייכווערטלעך און מיט טייטשעשע ווערטער, וואָס ער האָט זיך אויסגעלערנט פֿון דיקס מעשה-ביכלעך.

ווער ווייסט מיט וואָס די מלחמה וואָלט זיך געענדיקט. נאָר גראָד אין דער רגע, ווען ס'האָט שוין געהאַלטן ביי פעטש, איז פֿאַרן הויז פֿאַרפֿאַרן אַ קאַרעטע און דער קריסטלעכער דאָקטאָר, אין אַ לאַנגן, שוואַרצן האַבעליאַק, איז אַרײַנגעגאַנגען צו רב לייבוש קאַמינסקי אויף אַ וויזיט.

וואָס קומט דאָ פֿאַר? – האָט פֿלוצעם אַ פֿרעג-געטאָן אייזיק מאיר דיק, וואָס איז גראָד פֿאַרבײַגעגאַנגען און געזען דאָס געזעמעל מיט יידן און יידענעס.

געפֿרעגט האָט ער איינעם, נאָר אָנגעהויבן צו דערציילן האָבן עטלעכע מיט אַ מאָל. יעדער האָט עפעס געוויסט, וואָס דער צווייטער האָט אָפּגעלייקנט, באַוויזן, אַז ס'איז פֿונקט קאַפּויר. איז דוכט זיך גוט, קומט דער דריטער און זאָגט, אַז ער קאָן באַווייזן מיט עדות, אַז ס'איז גאָר אַנדערש, ווי יענע ביידע האָבן געזאָגט.

דיק איז געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט מיט גרויס אינטערעס. ער איז געניטער. ער קען זיינע יידן און ווייסט, אַז אויב ער וויל עפעס געוויר ווערן, מוז ער אַלע לאַזן אויסרעדן, אויסטייטשן, דרייען מיט די פֿינגער, און דערנאָך פֿון הונדערט ווערטער אויפֿכאַפּן איינס, אָבער אַ וויכטיקס. יעדעס וואָרט איז אַ שליסל צו עפעס, אָבער נישט יעדער שליסל פֿאַסט זיך צו יעדן שלאָס. מען דאַרף געפֿינען דאָס פֿאַסיקע וואָרט, וואָס זאָל קלאָר מאַכן דעם ענין...

און ס'האָט נישט געדויערט קיין סך און ס'איז פֿאַר אים אַלץ געלעגן אויף דער האַנט. קלאָר ביז צום ווייטיק. פֿאַראַן נאָך אַ סך טונקעלע ווינקלען אין ייִדישן לעבן וואָס נויטיקן זיך אין אַ תיקון. איינרעדענישן און אָבערגלויבענישן פֿלאַטערן אַרום ווי פֿלעדערמיז און פֿילן זיך היימיש אויף דער ייִדישער גאַס. ער דערמאָנט זיך דאָס טשעקאַווע באַגעגעניש פֿון צוריק מיט עטלעכע וואָכן. ער איז אַהיימגעגאַנגען שפעט ביי נאַכט, און דורכגייענדיק דעם שולהויף האָט ער געזען, ווי ישראליק דער יתום דרייט זיך אַרום איינער אַליין איבערן שולהויף, און ער, אייזיק מאיר דיק, וואָלט געקאַנט שווערן אַז ער האָט געזען די

זילבערנע לאַטע, וואָס די לבנה האָט מעשה-חוזק צוגעלייגט צו דעם יתומס הויקער.

מילא אַ יתום – האָט ער דענסטמאַל געטראַכט. ס'מאָכן זיך אַזעלכע זאַכן. טאַטע-מאַמע מוזן שטאַרבן. אַזוי איז דער סדר-העולם. אָבער צי יעדער יתום מוז זיך וואַלגערן אין שולהויף, דאָס איז שוין אַ קשיה. און צו וואָס טויג דער הויקער, איך בעט אייך? כדי די לבנה זאל אויף אים לייגן איר חוזק-לאַטע?

אַזוי האָט דיק געטראַכט דענסטמאַל און דאָס אייגענע טראַכט ער איצט. די חוזק-לאַטע אויפן ייִדישן הויקער ברענט און יידן פֿילן עס אַפֿילו נישט, זיי טראַגן דעם הויקער מיט גדלות ווי אַן אמתן יחוס-בריוו.

דער עולם איז זיך צוביסלעך פֿונאַנדערגעגאַנגען. יעדער אין זיין וועג. און אייזיק-מאיר דיק האָט זיך אויך דערמאַנט, אַז אייגנטלעך האָט ער שוין פֿון לאַנג באַדאַרפֿט צו זיין אין ראָמס דרוקעריי. ערשטנס, האָט ער מיט זיך אַ שפּאַגל נייע מעשה „דער ווייבערישער סוד“. דער עולם וועט פֿון דער מעשה גאַר אַנקוועלן. און צווייטנס, צווייטנס וויל ער איבערשמועסן מיט איר, דער דרוקערין, דבורהקע, איר געבן צו פֿאַרשטיין אַז צוויי רובל פֿאַר אַ מעשה-ביכל איז צו ווייניק. – ס'טייטש, וועט ער איר זאָגן, – דבורהקע, זאַלט איר מיר געזונט זיין, מיינע מעשה-ביכלעך לייענט מען, קיין עין-הרע, געשמאַק. מען רייסט די קליינע ביכלעך פֿון אמ"ד ממש פֿון די הענט, און פֿאַר וואָס זשע זאל טאַקע דער מחבר נישט האָבן כאַטש דריי רובל פֿאַר אַ מעשה?

און אייזיק מאיר דיק זעט שוין אין דמיון, ווי די דאָזיקע ברייטע יידענע, מיט די קלוגע, שוואַרצע אויגן, ראַנגלט זיך מיט אים, וויל נישט איינגיין אויף זיינע תביעות, אָבער ס'וועט איר העלפֿן, ווי אַ טויטן באַנקעס. וואָרום וואָס, אַ שטייגער, קאָן זי טאָן? אויפֿהערן דרוקן דיקס מעשיות? גייט שוין גייט. ייִדישע ווייבער וועלן האָבן פֿאַרשטערטע שבתים און דבורהקע וועט אַנווערן אַ נישקשהדיקן פֿדיון, וואָס ביידע זאַכן – אַזוי טראַכט אייזיק מאיר דיק, – קאָנען נישט געמאַלט זיין. סיידן ס'וועט זיין באַשערט אַן אומגליק ר"ל.

דער שוואַרצער דאָקטאָר אין דער קאַרעטע איז פֿאַרבײַגעפֿאַרן. דיק האָט אים באַמערקט און ער האָט זיך דערמאַנט אין דעם,

וואָס די ייִדן האָבן אים דערציילט וועגן לייבֿוש קאַמינסקי און זײַן טאַכטער. ס'איז נישט די ערשטע און נישט די לעצטע טראַגעדיע אין ייִדישן פֿאַמיליע-לעבן. אַ סך מאָל ענדיקט זיך אַזאַ סכסוך מיטן נצחון פֿון טאַטע-מאַמע, אָבער אין דעם פֿאַל איז פֿאַראַן די ספּנה, אַז אויב ר' לייבֿוש קאַמינסקי וועט נישט נאַכגעבן, זאָל דאָס יונגע מיידל גיין פֿון דער וועלט. דאָס חלשן אַלע וויילע און דאָס מוזן אַנקומען אַלע מאָל צום דאָקטאָר, ווייזן באַשיימפּערלעך אַז ס'קאָן זיך, חלילה, אויסלאָזן זייער, זייער שלעכט.

די פֿאַנטאַזיע פֿון דעם פֿופֿציק-יאָריקן מעשה-שרייבער האָט אָנגעהויבן צו שפּילן. ער האָט בפּירוש געפּילט, ווי עס פּיקט זיך אויס אַ נייע מעשה, אַ מעשה, גענומען פֿונעם לעבן. „אַ מעשה שהיה, וואָס האָט פּאַסירט אין דער שטאָט אילון. פֿון דער מעשה קאָן אַ יעדער זען, סאַראַ אומגליק ס'איז אַ מאָל געשען מיט דער בת-יחידה פֿון רב לייבֿוש קאַמינסקי, וואָס וואָר ווּנדער-שיין“.

אַזוי טראַכטנדיק און קלערנדיק, איז ער צוגעקומען צו ראַמס דרוקעריי.

ער האָט איבערגעגעבן זײַן מאַנוסקריפּט און פֿאַרפּירט אַ שמועס וועגן דעם און יענעם, ביז ער איז צוגעקומען צו דעם ענין, וואָס האָט אים געקוועטשט, נעמלעך, אַז ער וויל פֿון היינט אָן פֿאַר אַ מעשה-ביכל דריי רובל, און נישט ווי ביז איצטער צוויי. – כ'לעבן, – האָט ער געטענהט, – ס'איז נישט קיין יושר, אַ מחבר מוז אויך לעבן, בפֿרט, אַז מײנע מעשה-ביכלעך שלינגט מען, ווי האַלעשקעס...

דבורהקע די דרוקערקע האָט אויפֿגעפֿנט מויל און אויערן: ס'טייך, – האָט זי געטענהט, – וואָש רעדט איר, ר' אייזיק מאיר? צוויי רובל זענען שוין אויך צו פֿיל. ווער האָט עס געהערט אַזוינס: דריי רובל פֿאַר אַ מעשה-ביכל? גייט סוין גייט. איר טרייבט קאַטאַוועס.

ס'האָט איר אָבער גאַרנישט געהאַלפֿן. אייזיק מאיר דיק האָט זיך איינגעשפּאַרט און האָט אויסגעפּירט זײַנס. זײנע מעשה-ביכלעך האָבן שוין אַ שם. זיי זענען איינטערעסאַנט, אי באַלערנדיק, מיט קאַטאַוועסלעך און מיט ערנסט. מען קאָן זיי אי לייענען, אי

לערנען פֿון זײ. לעצטנס האָט ער אָנגעהויבן צו שרײַבן מיט אַ סך טײַטשישע ווערטער מיט דער כּוונה, אַז זײַן „טײַערע לעזערין“ זאָל זיך אויסלערנען אַ ביסעלע „טײַך“.

די דרוקערקע האָט אים פֿאַר דעם נײַעם מעשה-ביכל באַצאָלט גאַנצע דרײַ רובל. אַ שטיק געזונט האָט עס איר געקאָסט, אָבער זי האָט באַצאָלט, און אײַזיק-מאיר איז אַרויסגעגאַנגען האַפֿערדיק, צופֿרידן פֿון דעם נצחון. איצט וועט ער, ווי דער שטייגער, יעדע וואָך אָדער צוויי צושטעלן אַ נײַע מעשה און באַקומען מיט אַ רובל מער.

פֿאַרבייגייענדיק אויף צוריק ר' לייבוש קאַמינסקיס הויז, איז ער שטיין געבליבן, זיך אַ וויילע צוגעהערט, אָבער ער האָט גאַרנישט געהערט, ס'איז שוין געווען שטיל, גלייך גאַרנישט געשען, אפֿשר, – האָט ער אַ טראַכט געטאָן, – איז די טאַכטער שוין מסכים צום שידוך און די חתונה וועט טאַקע זײַן מאָרגן, איבערמאָרגן, ווי טאַטע-מאַמע ווילן.

„ווי אזוי ס'זאָל נישט זײַן, – האָט ער באַשלאָסן, – אין דער מעשה, וואָס איך וועל איצט שרײַבן, וועל איך זיי געבן אַ גאָב, אָט די דאָזיקע טאַטעס און מאַמעס. און די טאַכטער, די בת-יחידה, וועט אין מײַן מעשה חתונה האָבן דווקא מיט דעם, וואָס איר האַרץ באַגערט.“ ער האָט הנאה געהאַט פֿון דעם שפיצל, וואָס ער גרייט זיך אָפּצוטאָן אין זײַן נײַער מעשה און מיט אײַליקע טריט איז ער אַהײַמגעגאַנגען, כּדי זיך צו זעצן שרײַבן....

[׳נאַענטע געשטאַלטן,״ שריפֿטן אין פּראָזע, תל-אביב: י. ל. פרץ פֿאַרלאַג, 1980, זײַ 46-51].

באַרבעט און צוגעגרייט פֿון איציק גאָלדענבערג, רפֿאל פינקל, לעאַנאַרד פּראָגער, און אַברהם ברוך בערקאָוויץ